

Гудзь Т.П. Місце рівноваги в циклі економічного розвитку / Т.П. Гудзь // Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції; 31 травня – 01 червня 2018 року. – Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – С. 218-219.

УДК 330:33.014.2:36.053

Т.П. Гудзь

МІСЦЕ РІВНОВАГИ В ЦИКЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Незважаючи на значні зусилля економічної науки зроблені в її історії та сучасності щодо вивчення закономірностей циклічного розвитку, А.С. Гальчинський наголошує на «відсутності фундаментальних досліджень циклічності як складного за своїм змістом системного явища, яке не обмежується параметрами суто економічних детермінант» [1, с. 17]. Підтвердженням такого висновку вченого є широка різноманітність підходів до визначення причин циклічності (сезонні коливання у сільському господарстві, відтворення основного капіталу, технологічні нововведення, тощо).

Особлива заслуга С. Кузнеця полягає саме в тому, що він першим виявив прямий взаємозв'язок епохальних нововведень з переходом від однієї до іншої історичної епохи і те, що вони забезпечують революційне прискорення темпів економічного росту [2]. Вчений сформулював так званий «Закон Кузнеця». Згідно встановленої ним залежності спочатку йде епоха наростання соціальної нерівності у міру економічного розвитку. Потім відбувається перехід до нової епохи, коли нерівність у розподілі доходів різко зростає, і згодом починає знижуватися й досягає певного стабільного рівня у довгостроковому періоді при відносному економічному зростанні. Такий стан в економіці можемо назвати рівноважним.

Для відповіді на питання чи досягнута рівновага за «Законом Кузнеця» в Україні розглянемо рисунок 1 [3].

Рис. 1. «Крива Кузнеця» для України у 2008-2016рр.

Період з 2009р. по 2013р. є найбільш близьким до ознак другої епохи за «Законом Кузнеця». Втім, у 2014-2015рр. спостерігається зростання соціальної нерівності при падінні темпів економічного росту. У 2016р. намітилася тенденція до зниження рівня диференціації доходів українців при зростанні ВВП на душу населення, вираженого у доларах США, на 3,3% [3]. Цим може бути започаткований рух української економіки у напрямку до відновлення рівноваги за «Законом Кузнеця».

Отже, виведена тим чи іншим збуренням із рівноважного стану економічна система намагається повернутися до нової рівноваги, забезпечуючи у такий спосіб самозбереження та саморозвиток. Прагнення до рівноваги є рушійною силою циклічності, а рух від одного рівноважного стану до іншого формує еволюційний шлях розвитку системи.

В теорії циклічності рівновага розглядається як вихідний стан економічної динаміки [4]. Спираючись на це, ми розвиваємо наукове обґрунтування процесу досягнення системою нового стану рівноваги. Так, вхідний рівноважний стан системи переживає циклічні коливання, результатом яких має стати її оновлення. Процес усталення нових якостей системи завершується досягненням вищого рівня рівноваги, який одночасно є вихідним станом для подальших циклічних перетворень.

Розгляд рівноваги теорією циклічності як вихідного стану економічної динаміки дозволяє визнати її обов'язковою складовою циклічного розвитку системи. В той же час, коли рівновага є невід'ємним структурним елементом економічного циклу, криза не визнається його обов'язковим атрибутом. Дане твердження витікає із дослідження А.С. Гальчинського, в обґрунтованих результатах якого вченим констатується, що стрибкоподібне відновлення рівноваги через кризу «не дає підстав для формування уяви, ніби циклічність економічного розвитку неминуче включає у себе в якості невід'ємного структурного елемента кризу» [4, с. 26]. Мова йде про існування двох шляхів досягнення рівноваги, одним з яких є революційний, тобто через проходження системою спадної хвилі в процесі свого розвитку, а другий еволюційний, сформований наданням процесу управління антикризового характеру.

Ми підтримуємо висновок А.С. Гальчинського про те, що «рівновага досяжна й на основі активного застосування засобів антициклічної політики» [4, с. 26]. Це означає, що у разі наповнення політики управління економічною системою будь-якого рівня антициклічним змістом, відкривається можливість згладжування циклічних коливань й досягнення на цій основі висхідного розвитку по спіралі. «Порушена рівновага відтворювального процесу може відновлюватися й еволюційно – без яскраво виражених кризових спадів», – зазначає А.С. Гальчинський [4, с. 26]. Для досягнення такого результату антициклічна політика повинна носити системний і постійний, а не частковий та дискретний характер застосування. Її основним завданням є формування механізму управління рівновагою, націленого на забезпечення стратегічного розвитку системи, та контроль його функціонування з внесенням адекватних коригувань.

За відсутності або в результаті неефективності антициклічної політики розвиток економічної системи вимушено переходить на спадну хвилю циклу. Вхідження системи у кризу слід розглядати як актуалізацію необхідності відновлення її рівноважного стану. Відповідно подолання кризи – це шлях відновлення рівноваги. Отже, об'єктивна обумовленість розвитку кризового процесу випливає з необхідності відновлення рівноваги економічної системи. Іншими словами, криза сигналізує про необхідність відновлення рівноваги системи задля її збереження та забезпечення функціонування у довгостроковому періоді.

Досягнення рівноваги – це не самоціль, це упорядкований шлях оновлення економічної системи. Таким чином, логіка циклічності, яка, за висловлюванням А.С. Гальчинського, полягає у «ствердженні та реалізації нового» [1, с. 20] може реалізовуватися у двох формах: вертикальній і горизонтальній. Перша являє собою планомірний рух від одного стану рівноваги до якісно нового вищого за рівнем організації рівноважного стану. Друга – горизонтальна – є видозміненим варіантом першої форми внаслідок її «заземлення» через проходження етапу кризи.

На практиці більш поширена синусоїдальна форма циклічного оновлення економічної системи – так званий, «розвиток через кризу» [5]. На шляху відновлення рівноваги долається криза в результаті якісного перетворення, оновлення системи. У цьому випадку циклічність обумовлюється дією імпульсів, поштовхів, якими є рівновага та криза.

Циклічне оновлення економічної системи в результаті її висхідного руху по спіралі передбачає ефективну реалізацію превентивної функції управління – попередження кризи. У такий спосіб досягається згладжування циклу. Планомірний процес оновлення шляхом поступального переходу від одного рівноважного стану до іншого якісно вищого забезпечує сталий розвиток економічної системи [5]. Провідну роль в організації спіралевидного рівноважного циклу життєдіяльності економічної системи відіграє її управління, яке має обґрунтовувати, оцінювати та обирати перспективні напрями, що ведуть до її безкризового функціонування, тобто усвідомлено формувати аттрактори сталого розвитку. Серед множини напрямів ймовірних змін постає дилема вибору «правильного». Його іманентною характеристикою має бути приведення системи до стану якісно нової рівноваги. Отже, рух по спіралі циклу – це вища форма організації функціонування системи, яка базується на успішній реалізації превентивної функції – попередження кризи.

Втім, хочемо зауважити, що за будь-якої з двох форм циклічності (вертикальної чи горизонтальної) саме тяжіння до рівноваги обумовлює хвилюву динаміку розвитку системи, яка виявляється в її оновленні.

На основі вище викладеного можемо зробити висновок про співвідношення рівноваги та циклічності як частини й цілого. Якщо говорити про циклічність як складний системний процес, то рівновага в ньому займає ключові позиції: вихідного й завершального стану циклу. Це дозволяє розмежовувати й передбачати циклічні коливання, а, відповідно, й управляти зміною вектору циклічності. Таким чином, рівновага є невід'ємним структурним елементом кожного циклу, який розпочинається з одного рівноважного стану, а завершується рівноважним станом у новій якості. Втім, нова якість рівноваги може бути як негативною (рівновага кризи), так і позитивною (рівновага сталого розвитку). Якщо вхідження у кризу – це закономірний об'єктивний етап циклічного розвитку, то досягнення рівноваги нового вищого і більш складного порядку – це завдання управління рівновагою економічної системи.

На підставі вище викладеного, можемо зробити висновок про те, що рівновага є невід'ємною частиною циклу, яка змінюючись задає вектор розвитку циклічності. Прагнення до рівноваги – це об'єктивна потреба усього живого й істотна риса будь-якої системи. Еволюційний напрям руху рівноваги визначає еволюційні віхи розвитку системи. Звідси випливає висновок про те, що управління рівновагою зводиться до вироблення політики та розробки на її основі механізму реалізації комплексу заходів щодо підтримки, коригування, відновлення рівноваги економічної системи, підпорядкованих місії та стратегії її функціонування.

Список літератури

1. А. С. Гальчинский, *Кризис и циклы мирового развития*. Киев, Украина: «АДЕФ-Украина», 2010.
2. В. М. Бондаренко, "Наследие С. Кузнеця и перспективы экономического роста в XXI в.", *Горизонты экономики*, №4(9), с. 3-10, 2013.
3. Статистика України [Електронний ресурс]. Доступно: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. Дата звернення: 12.02.2018.
4. А. С. Гальчинский, "Цикличность как общая закономерность рыночной экономики", *Экономика Украины*, №8, с. 24-33, 1991.
5. Т. П. Гудзь "Цикличность макроэкономического равновесия", *Научные записки МЭБИК за 2009 год.*, выпуск IX, с. 8-13, 2010.